

ՌԱՓԱՅԷԼ ՊԱՏԿԱՆԵԱՆԻ ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ *)

Սիրելի եղբայր, Դէորդ,

Կարելի է դու ինձ սպասում կ'լինէիր անցեալ ամսի 15-ին. իմ գործը այնպէս չի գնաց, ես յետ աւարտելու քննութիւնը ամենեւին չի կարողացայ գալու, ինչու որ չէի կարող իմ գծուծ տնտեսութեան համար աւելորդ համարել մի քանի տասնեակ մանէթներ, և այդ պատճառաւ քու քաղցր տեսութիւնն աւելած զոհեցի ծանր տաղտկութեան մայրաքաղաքիս: Բայց ես դիպուած գտայ և գնալու եմ այս օրերս սահմանից դուրս մինչև Նիցցա, 'ի հարկէ Գերմանիա և Գալլիա ևս և իմ ուղևորութիւնը կ'տևի (գուցէ) ամիս ժամանակ: Ուղարկեց քեզ Իզմիրեանը իմ նոր մարսէլիեզը, որ յատկաբար խնդրել էի որ քեզ հասցնէր: Վարդան, կամ տուր Յովհաննէս եղբօրս, կամ անյապաղ ուղարկէ Կոտնկի խմբագրատունն: Ինձանից ամինին շատ բարև:

Մնամ մտերիմ բարեկամ քու Ռափայէլ

1881, փետրուարի 3-ին

Ս. Գեորգիուրդ:

Ամենապատուական եղբայր և բարեկամ

Շնորհաւորում եմ 'ի բոլոր սրտէ յաջողութեամբ քննութիւնդ աւարտելդ. բայց այդ մասին քու գրելը արդէն անագան էր: Ինչու որ՝ պր. Ֆիդանեանը արդէն մեզ ծանուցել էր: Աստուծով ես յոյս ունիմ ուսումնական ճառդ պաշտպանելու ներկայ կ'գտնուիմ Մոսկ. համալսարանում և աչքովս կը տեսնեմ քու փառքը:

Շնորհակալ եմ յուսադրիչ նամակիդ համար. ես այլ ազգ չէի կարող ակնունել քեզանից. ես գիտէի որ դու, եթէ մոռացած էլ լինէիր, չի պիտի տևողական լինէր: Իմ գալս այդ-

*) Տես «Մուրճ» № 8.

տեղ արդէն կարի հարկաւոր է լինում. ինչու որ տէրութեանիցն ես թոյլտուութիւն ստացայ «Հիւսիս» անունով օրագիր հրատարակելու, որ գալիս, 'ի հարկէ, իրաւունքս կը բերեմ այդտեղ և եղբայր ուսանողներին մեծապէս նիւթապէս կը շահեցնեմ:

Սորհուրդ ես տալիս կանգիդատութիւն ևս ստանալու. եղբայր, եթէ հնար ունենամ կանեմ, բայց որ ասում ես կարի հարկաւոր է՝ այդ ինձ մոլորեցնում է. բայց ես այնքան չեմ երկնչում, վասն զի այժմ կողմնակի կամ օգնական առարկաներիցն ազատ լինելուց, յոյս ունեմ զիարդ և իցէ ընկճել և այդ: Ինչ ասել կ'ուզէ, եթէ այդ աստիճանն ստանամ՝ կ'ջանամ մի օրինաւոր շարադրութիւն գրելու հայոց դպրութեան վերաբերած:

Եւ անցեալ գրուած քեռորդու (Քառաքաշի) մասին խնդրել էի և դու մոռացար ինձ միամտացնելով՝ միամտացնել տալ նորահօրն ու մօրը. ինչ որ խնդրել էի, 'ի սէր Աստծոյ, քանի մի տողով պատասխանես, թերևս Սաշատուր բարեկամս յանձն առնէր այդ ծանրութիւնն, որով 'ի հարկէ շատ կ'պարտաւորէր ինձ:

Միշտ մտերիմ բարեկամ և խոնարհ ծառայ քու Ռաֆայէլ

Դեկ. 9, 1861

Ս. Պ. Բ.

Քու նամակը, ճշմարիտ է, ուշ հասաւ, սիրական Գէորգ, բայց ունեցաւ այնքան ներգործութիւն, որ բաւականին թեթևացուց այն վերահաս վտանգը, որ ըոպէից ըոպէ պատառուելու էր մեր գլխին. կարճ ասեմ, նամակդ որ ստացայ՝ իսկոյն վազեցի Բիւլմի մօտ, տեսայ որ նա ծախս էր անում մի գնողի հետ որ յայտարարութեան գօրութեամբ եկել էր. բանը քանի մի ուրբախի վրայ էր. իսկոյն եկայ ու կանգնեցուցի, ցոյց տալով նամակդ (ներէ, ես ստիպուած էի բանալ պր. Ստեփանեանի վրայ ուղղած, որ մեր բախտից գրած էր ուսսերէն. նոքա կարծեցին թէ մեր արածը ֆօքուս էր, բայց նա գնաց և իմացաւ որ այդպիսի անձն հղել է և գնացել է): Այժմ վերադարձնում եմ և խնդրում եմ, հէնց որ ստացար նամակդ՝ իսկոյն ստացի՛ր գումարն և ուղարկէ՛. բայց մի ուղղիլ իմ հասցէովն, ես տանտիրոջ պարտական եմ 35 մանէթ, շատ կարելի է որ նա կամենայ վրայից առնելու: Ուրեմն ուղղէ Հայոց քահանայի վրայ Его Преподобию, Армян. священнику Отцу Григорию, на Нев. прос. въ д. Арм. Церкви, և եթէ բաց յայդմանէ կարող ես ինձ գոնէ 25 մանէթ ուղարկել այն փողից որ

ասար ինձ, իբր թէ ունիս, լաւ կ'անես, Աստուած հաւատացիր,
խիստ պէտք է: Մնամ եղբայրութեանդ խոնարհ

Ռափայէլ

P. S. Ես Իզմիրեանցից ոչ մի նամակ չեմ ստացած, ի՞նչ
նամակի անուն ես տալիս, չեմ հասկանում:

26 Ապրիլի

Սիրելի եղբայր Գէորգ,

Օրէ օր, ժամից ժամ, չեմ սխալիլ, եթէ բոպէից բոպէ ևս
ասեմ, սպասում էի անհամբերութեամբ քու մի երկու տող
նամակին, քու ուրախալի, գոնէ վճռական երկու խօսքին հա՛
կամ չէ՛. սպասեցի օր, շաբաթ, շուտով ամիս կ'լինի, 'ի
զո՛ւր ակընկալութիւն. դու միանգամայն մտքիցդ հանել ես որ
ի՞նչ սրտամաշ դրութեան մէջ եմ ես. գուցէ ես քաշուել էի եր-
կար բարակ նամակով յայտնելն քեզ, բայց միթէ դու չի պիտի
լինէիր այդքան սրտազէտ և հոգեբան, որ չկարօտէիր երկա-
րապատում նամակի և իմանայիր իմ հոգւոյ վիճակը, երբ
մի կողմից քու արագ նպաստի յոյսը, միւս կողմից տաժանա-
կան ձանձրոյթը Բլիւմին ինձ հանգիստ և դադար չէին տա-
լիս: Գէորգ, ինքդ եղի՛ր քու դատաւորը, պիտի՞ հանգստացնե-
իր, թէ ոչ:

Ոչինչ չեմ խնդրում քեզանից. հա՛ թէ չէ, այս ինքն 600 մա-
նէթ իմ քրտինքի և քու ջանքի ճգի վաստակը պիտի կորսնենք
250 մանէթով, թէ պիտի յետ ստանանք: Եթէ ասես թէ թող
կորչէ, գլուխը քարը, հաւատացիր որ գոնէ ես կիմանամ, որ
ոչինչ առանց քեզ իմաց անելու չեմ ձեռնարկել. գոնէ կը մը-
խիթարուիմ, որ անհնարինը հնարաւոր անել իմ թոյլ ուժով
անհնարին էր, իսկ մարդիկ երեսները դարձուցին օգնելից: Միթէ
այս միխիթարութեան ևս արժանի չի պիտի լինեմ: Շնորհ, շնորհ,
շուտ հասցուր օգնութիւնդ, կամ թէ իմաց արեմ չէդ:

Անհամբերութեամբ սպասելով երկտող նամակիդ մնամ

սիրօղ քեզ Ռափայէլ

13 Մայիսի

Սիրելի եղբայր Գէորգ,

Դու միխիթարական նամակը ստացայ. ճշմարիտը պիտի
խոստովանիմ որ գրած էր ճարտասանութեան ամբողջ կա-
նոններով, որ միանգամայն արդարացուց քու լռութիւնը, և
ինձ քու առաջ ամօթով ծածկեց: Դու քաջ փաստաբան ես, չեմ

կարող քեզանից այդ արժանաւորութիւնը խել. բայց և այնպէս իմ գրութիւնը չթեթեւացաւ: Քու պլանները խիստ պատուական են,—մեղք է ուրանալը և մերժելը. բայց այդ պլաններդ կարգալիս խելօք-Դաւիթի մի առակը միտս եկաւ: Մայր, ասում են երեխէրքը, փոքրիկ քաղցած է: Մայրսէք բալաներս, ասում է կաթազին, զաւակասէր մայրը, հօրէս ձիւնը կ'հալի, հէրըդ արտ կ'երթայ, կ'վարէ, կ'ցանէ, յետոյ Աստուած ամպից անձրև կ'աղարկէ, ցորենը կ'ծլի, կ'կանաչի. յետոյ Աստուած ոսկի արևին կ'հրամայէ հասնացնելու մեր ցորենը, յետոյ Աստուած պայծառ օրեր կուտայ, կ'երթանք արտ, կը քաղենք կ'հնձնեն հասկերը, կալ կ'տանենք, կ'կամենք, յետոյ աղօրիք կ'տանենք՝ կաղանք, կ'մաղենք. ալիւրից հաց կ'թխենք ու թեփից մախոխ, կուտենք, կու կշտանք, Աստուծոյ փառք կուտանք: Լաւ երազ չէ:—

Թողունք այն ազգասիրի օգնութիւնը. ինձ շատ կը պարտաւորես եթէ իմ Վարդանը ուղարկես Կոնստանդնուպոլիս: Թէև ճշմարիտ է, այնքան չենք ստանալ, բայց ինչ կ'ուզէ լինի՝ փոքր ինչ էլ կ'ստանամ, որով... Ճշմարիտն ասեմ, ես թերահաւատեցայ մեր գործոյ վրայ: Ես մտադիր եմ վերջապէս աչքս բանալ և տեսնել իմ երկարատև սխալը:

Պու ինձանից հարցնում ես խոստովանանք,—ներքի, ես այս տարի չեմ հաղորդվում: Երբ որ դու ինձ չուզացիր ասելու (самосахранение предъ другомъ!) ինձ մեղադրողներին անունը և նրանց մեղադրանքը՝ ի՞նչ կերպ խոստովանանք ես սպասում: Ես չեմ հասկանում: Պու ինձ մի հին, մոռացած, կլասիկատար նամակ ես դրել էիր ծրարիդ մէջ և ուղարկել էիր. ինչո՞ւ, որ ինձ Գօգրլի խելագարին նմանացնէիր. զարմանալի քնքուշութիւն, որ միայն Քերոբին էր վայել: Եղբայր սիրական, եթէ դու որոնում ես իմ վրայ մեղադրանք, ամբաստանութիւն, աւելորդ է նոր 'ի նորոյ վերաւորական և կսկծեցուցիչ ստույթիւններ հնարելը, ես քեզ կ'ազատեմ այդ աշխատանքից և քեզ միայն 10 կոպէկ կը նստի. մէկ նամակ գրէ Քերոբի և Սերոբի վրայ և խնդրէ որ նոքա քանի մի տող բան գրեն իմ մասին, և այն ժամանակ յիշոցների ընտիրները դու նոցանից կը լսես, էլ ուր ես ինքդ վաստակում:

Իմ վրայ ոչինչ նոր բան չեմ գրում. ամէնը անփոփոխ է, ինչպէս որ էր. տանից դուրս չեմ ողորդ նոր բան չիմանալ: Բարեկից համար քեզ ամենից շնորհակալութիւն և քեզ նոքա շատ բարեւ են ուղարկում:

Հէջուբովին ասա. նորա եղբայր Գարեթը ստացաւ 120 մանէթ. ի՞նչ արաւ չգիտեմ. ես, թէև Արշակի ազգայինքով

4492
ՊԱ-1370

պիտի ստանայի 60-ը, բայց խարազովը ինձ չի տուաւ: Ես քանի անգամ գիր գրեցի և հրաւիրեցի Գաբրիէլին իմ մօտ, բայց նա չեկաւ: Իզուր է, ուրեմն, Արշակի պահանջմունքը ինձանից ես նորից Ղօրղանեանից օգնութիւն խնդրել չեմ համարձակում, որովհետեւ նա հարուստ տղայ չէ: Մեր պայմանը այնպէս էր որ ես ստանայի խարազովէն այն 60 մանէթը, տանէի 50 Ղօրղանեանին և մեկնէի Արշակի դրութիւնը և խնդրէի որ այս անգամ չի պահանջէ իւր պարտքը, և ամենը միասին ուղարկէի Մոսկով: Ես մեղաւոր եմ որ ուրիշները այլազգ կառավարեցին:

Գաբրիէլ Հէջուբեանին (Մոսկուա) շատ շնորհակալութիւն նորա խնդիրքը կ'կատարուի: Պր. Իզմիրեանին շատ բարեւ: Մնամ միշտ պատրաստ քու ծառայութեանը

Ռ. Պատկանեան

1860 Մայիսի 23.

Ս. Գ.

Սիրական բարեկամ իմ Գէորգ,

Դու զարմանում ես, թէ ինչո՞ւ խղուեցաւ մեր թղթակցութիւնը, և ուրիշ պատճառ չգտնելով՝ առգրում ես մեր ծուլութեանը. բայց ես ի՞նչ զարմանում եմ այդ բանին և ոչ աշխատում եմ նորա շարժառիթը պարելու. այդ մի հասարակ և սոսկական պատճառէ յառաջացաւ, որ է քու երկարատեւ բացակայումէն. ես քեզ չէի գրում՝ որովհետեւ չգիտէի թէ ո՞ւր ուղղեմ նամակս և որոյ վրայ նշանակեմ հասցէն. իսկ դու... դու չէիր գրում, որովհետեւ ինձնից աւելի մերձաւորք քեզ պատել էին և ստիպում էին ժամանակդ և մտածմունքդ նոցա զոհելու. ի՞նչ զարմանք: Այժմ որ վերադարձար՝ հոգևոր գործունէութիւնդ (թերեւ) պահանջեց քեզնէն իմ ներկայութիւնը. ահա ես պատրաստ եմ վերանորոգել մեր սուրբ եղբայրութիւնը:

Հանգամանքս ես հարցնում. ահա համառօտիւ (համառօտիւ եմ ասում, որովհետեւ լիակատարը իմ բերնէն կը լսես երբոր կուգամ այդտեղ մի ամսից). իմ քննութիւնը մինչի վրացոյց լեզուն շատ լաւ էր. բոլորիցն 5 ստացայ. վրացերէնէն միայն 2 դրաւ Չուրինովն՝ Քերոբի սերտ բարեկամը և ես փոխանակ կանդիդատութեան արժանացայ աւագ ուսուցչի վրկայականի:

Պօղոսը, գրումս ես, ինձ վերայ անկատար բաներ է պատ-

մում. միթէ Գերորի եղբարց բերնէն լսած կայ մէկ մարդ բարի խօսք. այդ տոհմի անդամքը մի հրաշալի քանքար ունին չար սուտ խօսելու, մարդու անուն սեցնելու և իւրեանց առժամանակ մի ամենին սիրելի կացնելու. մարդ կարող չէ երևակայելու թէ մինչ ի՞նչ աստիճան նրբացրել են նոքա կեղծաւորութեան արուեստը: Առաւել զարմանալու կ'լինէր, եթէ՜ նա կատարեալ բան ասէր, ոչ իմ, այլ ում և իցէ վրայ: Միթէ, կարծում ես, դու ազատ ես մնացել նոցա դիւական ժանիքներէն. խեղճ միամիտ. ի՞նչպէս խաբւում ես:

Հարցնում ես՝ ինչո՞ւ չեմ ընծայում Հայոց գրականութեանը մի նոր աշխատութիւն: Արդէն երեքն եմ ընծայել բուրացականութեան ժամանակ, որոնցմէ մին արդէն տպեցի և կարծեմ որ այս նամակը ստանալիցդ 6—7 օր անցած՝ կ'ստանաս. բայց այս, ինչպէս ինքդ էլ կ'հասկանաս մեր նորածին տպարանի փորձն է և ոչ նշանաւոր մի բան, թէև ինձ առողներ կան, որ բաւականին գեղեցիկ բան է: Ձեռագիրներս ուղարկեցի Հայաստան, որովհետև պահանջել էին մի քանի Նոր մարդիկ: Ի՞նչ կը լինի հետևանքը՝ կ'իմանաս, երբ որ նոցանէն պատասխան ստանամ: Առ այժմ ուղարկում եմ ներածութիւնը իմ նոր բանաստեղծութեան, որ տակաւին միայն մտքումս է աւարտած. այսքանը կարդալով գուցէ կ'հասկանաս իմ բռնած ճանապարհը ազգային բանաստեղծութեան: Իմ Քօնօղլուն Հայ է, բայց ինձ յայտնի պատճառներով նա ուրանում է Հայոց հաւատը: Ես մտադիր եմ դորա մէջ իմովսանն կենդանացնել հայոց անկախութեան դարու վերջին նշոյլները. մէլիքներու (որոնք մեր նախարարաց ցոլացած պատկերն են) կեանքը, նոցա աւտորնին և քաղաքական գործունէութիւնը, նոցա իրար մէջ ունեցած երկպառակութիւնը կամենում եմ ազգիս հասկանալի միջոցովն պատմել նոցա: Քանի որ չէ սկսուել իմ Դիւցազնի վարքը՝ գրէ՛ք բուրձառողութիւնը այս ներածութեան ոճի և պատմածքի վրայ. այսպէս է խօսում աշուղը, թէ այլազգ: Իմ դիւցազնը իւր նուիրական իդէայի համար զոհում է մարդու ամենաթանգ սրբութիւնը—կրօնը. դորա մէջ ես ուզում եմ երկու տարեք միաւորել. աստուածատուր քանքարը վեհ հոգի, նուրբ հայրենասիրութիւն և սխալ սկզբունք բարոյականութեան. դորան կանեմ ես զոհ իւր ազնիւ իդէային, միևնոյն ժամանակ չեմ մոռանալ, որ դա 16 դարու որդի է:

Տպարանի վիճակն ցանկանում իմանալ. մամուլը գրաւուին է 175 մանէթով. իսկ տառերու մէկ մասը՝ 250 մանէթով մի այլ մարդու մօտ է:

Նոր մարդու համար ես հարցնում: Նա այժմ մեծ ազ-

կատակերգութիւնը. տեսայ մէջը մի կողմիտ նախանձի արժանաւոր պտուղ. հասկացայ (մեծ խելք պէտք չէր հասկանալու համար) որ նորա գուռ նետերը քու վերայ էին ուղղուած. բայց կասկածում եմ, որ հոգւով կոյրը կարող է արդեօք բարոյական նետաձիգ դառնալու: Ես Վաղուց գիտէի ձեր յարաբերութիւնը. բայց որ ինչ բամբասանք նորերումս լսայ քու վերայ՝ իմ խելքից բարձր էր: Ծշմարիտն ասեմ՝ չէի սպասում, որ այդ աստիճան չարահոգիքը կարող էին հասցնելու իւրեանց լրբութիւնը քու դէմ: Այստեղ, պիտի ցաւելով խոստովանիմ. սողունը քու դէմ շատ բորբոքել է: Քերոք և Սերոքը նորան օգնել և օգնում են, ինչպէս պիտի սպասէիր դու. և կային մարդիկ (անունը չեմ ասիլ քեզ) որոնք գիտէին քու անմեղութիւնը և շատ թոյլ էին արդարացնում քեզ: Ես, ուր որ պատահում էի, զօրութեանս չափ, պատահում էի քեւ վատարաններուն բերանը. բայց ուր որ իմ ոտքը մուտք չունէր՝ դու մնում էիր անպաշտպան: Առհասարակ՝ ես մի բան եմ նկատել, որ քու բարեկամքը շատ թոյլ և առանց պինդ համոզմունքի մարդիկ են. այդ լաւ իմացիր: Բայց այս ամենը ոչինչ բաներ են, եթէ իմանաս, որ այստեղ դու մի անտես բարեկամ ստացար՝ իմ քեզ նկարագրելովն. իմ աշակերտն հայերէն լեզուի՝ Աղէքս. Դօրդանեանը (Офицеръ Генеральнаго Штаба, штабсъ-капитанъ աստիճանով) տեղը մնայ, որ պատուական կրթած. (Военная Академія-ումն է աւարտել իւր ուսման ընթացքը), գիտուն, բարեհոգի, ճշմարտասէր երիտասարդ է, այլ և տաք ազգասէր, մարդասէր. և իւր այդ գովանի առաքինութիւններն արդեամբ ցոյց է տալիս: Նորա մարդասիրութիւնը չէ խանգարում միեւնոյն ժամանակ զգուշելով նայել թէ՛ Քերոքի, Սերոքի, թէ՛ Նալբանդեանի և թէ՛ Նազարեանի ծուռ ընթացքի վրայ: Իմ պատմածովն նա քեզ այնքան սիրում է արդէն, որ խիստ կամենում է քեզ հետ ի մօտոյ ծանօթանալու: Ես նորան ասացի, որ երբ քեզ տեսնէ՝ դէպ ինձ կ'ասուի, որովհետեւ ես երբէք չեմ համարձակիլ քու առաքինութիւնքդ իմի հետ միեւնոյն կշռի վերայ գնելու... և առաւ բորբոքեց նորա իղձը քեզ տեսնելու: Առհասարակ, եթէ ուզում ես որ դորան ի մօտոյ ճանաչելու՝ ես քեզ կարճ խօսքով, կ'մեկնեմ դորա թիւ հոգու տէր լինելը: Դա նոր ուղղութեան է մարդ է, պարզ, ուղիղ հայեցողածով ներկայ դարուս վերայ. Քօշութին, Ժիւլ-Սիմօնին և Հիւգօյին պաշտողը և աշակերտողը. դա ինձ շուտով հասկացաւ և սիրեց՝ իմ պակասութեանցը ներողամիտ լինելով: Թէև հայերէն չգիտէ, բայց Հայոց բնատրութեանը քաջ տեղեակ է. նորա փափուկ սիրտը շատ ցաւում է, մեր առաջաւոր (quasi) հայերու ծուռ ուղղութեանն ատող է.

սիրում է միամիտ ժողովուրդը, ասում է նորա փթած գլուխներուն: Այսպէս է մեր ընդհանուր բարեկամը Այո, իմ սիրական Գէորգ, մենք, այսինքն մեր ուխտը, թուով սակաւ է. Դու, Մնացականը, Զօրղանեանը, Ամբարդանեանը և ձեր ամենիդ խոնարհ ծառան, բայց ցոյց տուր ինձ այնպիսի ժողով, որ աւելի սերտ և ազնիւ սիրով կապուած լինի, քան թէ մենք. Թոյլ ենք, ճշմարիտ է, բայց ժամանակաւ մեծ յոյս կայ, որ մենք մեծ ազդեցութիւն ունենալու ենք ազգի բարոյականութեան վրայ մեր վարքով և անձնուէր գործով: Զօրղանեանը ասում է՝ պէտք չէ մեր ուխտը մտցնել ամենային օյին մարդիկ. համախոհներ պտերել պէտք չէ. եթէ լաւ մարդիկ կան՝ նոքա մեզ կ'որոնեն: Առհասարակ՝ դա շատ խելօք և հեռատես երիտասարդ է. թէ և տարիքով 24 ամեայ է: Դէմքը քաջառողջ, ձայնը ուժեղ, մարմնոյ կազմուածքը—պարթևի, խոշոր աչքերով, թաւ ունքերով, երեսի տիպարքը բուն հայի. բարոյականութիւնը մաքուր և կուսական. միով բանիւ՝ ինձէն շատ զո՛ր կ'լինիս այս գիւտիս համար:—Մեր պը. Իզմիրեանը շատ հակամիտ է դէպի Նազարեանցի ուղղութիւնը, և մեր վրայ միայն ներդրամիտ աչքով է նայում, և այդ ըղխում է նորա ընածին բարութենէն. այն ինչ մեր ոստիւններուն համոզմունքով յարգում է:

Այս խնդիրը երկար մեկնութեանց է կարօտ: Դու գրում ես թէ միտք ունիս շուտով պալու. ես ևս եկած շաբաթ մտադիր էի գալու այդտեղ. ուրեմն դու սպասէ մեզ և յետոյ մենք (այսինքն ես և Զօրղանեանը) կը բերենք քեզ մեր մօտ: Բայց յառաջ քան թէ ես ոտս Պետրբուրգէն դուրս կ'ընեմ՝ դու ինձ մի փոքրիկ, ներէ, ուզում էի ասել՝ մեծ, զո՛ր բեր, որ ես քեզ յետ կ'դարձնեմ նոյն հետայն: Միւս շաբաթ օրուան, այսինքն 17-ին ամսոյս, եթէ կարող ես ուղարկէ, եթէ չես կարող՝ գրէ Իզմիրեանին, որ ինձ 60 մանէթ տայ. ես քեզ չեմ գրում պատճառը, որ քեզ չերեւի սլտաշարժ. յուսամ որ մեր մէջ հաշիւ հարցնելը աւելորդ է. և մանաւանդ կ'իսնդրեմ քեզ Իզմիրեանցին մի՛ ահնարկիր, որ յատկապէս ինձ համար է, այլ հասկացուր որ առաւել քու պիտոյից համար է. և պատճառը միւս նամակումս կը յայտնեմ: Խնդրեմ, նախ ներէ ինձ այդ վստահութեան քու վրայ, և երկրորդ՝ իմ պատճառ չյայտնելուս. առաջինը քեզ պատիւ է, երկրորդը ինձ անպատուութիւն չէ, կարծում եմ:

Ուրեմն՝ շաբաթ ես կ'ստանամ նշանակած գումարն, և երկուշաբթի, այս 19-ին ճամբայ կ'ընկնեմ, և գուցէ 3—4 օր մնանք: Երկար նամակ էիր պահանջում. ներէ, ես քեզ երկար

բաներ ունեմ պատմելու. ուրեմն այժմուայ լուրս քեզ կը վարձատրեմ շուտով քանի մի օրից:

Եթէ Փանեանին տեսնես, ասան որ ինձ ուղարկէ Հայաստանի աշխարհացոյցը և տաճկերէնից 'ի հայ բառարանը, որ Էնֆիաշեանցիին է. ես նորէն վճարել եմ նոցա գինն 5 հատ տաղարան աւելորդ տալով (Իզմիրեանցի հրամանաւ 200 հատ տուել էի): Նաղարեանցին ուղարկել էի քանի մի ոտանաւոր, որ նա չի տպեց, եթէ դիպուած ունիս նորան տեսնելու կամ ձեզնէն մէկը՝ առէք, խնդրեմ, իմ Մ'րուս անունով պարերգութիւնս (баллада): Յոսամ որ դու իմ խնդիրքը կ'կատարես, ինչպէս և ես պատրաստ եմ քուները կատարելու:

Շատ բարև Իզմիրեանէն, Ղօրղանեանէն, Վանիւշէն:

Ռափայէլ

Անցեալ նամակիս մէջ ես գրել էի 4—5 ոտանաւոր նոր մարդու դէմ. պր. Վարդազարդեանը խորհուրդ չէ տուել Իզմիրեանին քեզ ուղարկելու, որ, կարծում եմ, վերջինի մօտ է մնացել: Չարմանք բան. կան մարդիկ, որոնք այն կարծիքի են, որ մարդ իր սերտ քարեկամէն եւս զաղտնիք պիտի ունենայ:?!?!

Ձեր ընկերութեանը շատ բարև. Հէջուբեանին ասան, որ նորա փոքրիկ գրքոյկը շատ հաւանեցայ սիրուն милый, а не красивый. — գեղեցիկ) աշխատութիւն է. բայց այդ դիպուածով ես նորան քանի մի պիտանի խորհուրդներ տալու եմ:

Խնդրեմ, նամակդ իմ վրայ ուղղէ. քու նամակը ստացայ 8 թէ 10 օրից: Измайл. полкъ 5-ая роты, № д. 12 № кв. 1, այսպէս է հասցես: